

згідно декларованим поглядам, і Чехов, як завжди, не судить його теорію. Струнка, викладена бездоганною літературною мовою філософія фон Корена зіграла фатальну роль, приховавши від самого теоретика сенс його вчинків.

Центральне питання творчості Чехова полягає не в цінності героя та його ролі в історії суспільства або країни, а в тому, як йому жити в тому світі. І єдиний твір Чехова, який не лише ставить це питання, а й дає на нього відповідь, є "Дуель". У художньому світі Чехова немає надособистої цінності, що і стає головним джерелом трагізму у житті його героїв.

Філософську проблему мети і сенсу життя Чехов переводить у план морально-буденних стосунків людей, ідеал майбутнього, який досягається розумом, замінює сьогоднішнім, яке будується саме зараз. Чехов йшов цим шляхом і в особистому житті. «Видавлюючи» з себе «по краплі раба», трудився на «рідній ниві», будував школи, садив сади, писав книжки.

Не применшуючи усієї сукупності зовнішніх причин, які сприяли переродженню Лаєвського, Чехов таки акцентує особисте моральне зусилля останнього. В основі морального вчинку лежить особистий вибір – ось висновок Чехова.

Мета життя для фон Корена – суспільне благо, але Лаєвський мав рацію, кажучи: «Для фон Корена ж люди є цуценята і нікчемності». Фон Корену не вистачає людяності. Образом фон Корена Чехов демонструє, що розум не може бути мірилом морального.

Отже, головні персонажі повісті в тій чи іншій мірі відображають поширені в часи Чехова філософські ідеї позитивізму, толстовства, релігійної етики, екзистенціалістської концепції Ф.М. Достоєвського. У творчій суперечці з ними відбувається становлення оригінальної чеховської етики. Головні її риси – відмова від проповідництва, від догматизму, від домагань на володіння істиною, від однозначного тлумачення сенсу життя. У художньому світі Чехова рух до сенсу життя, до цієї правди можливий тільки шляхом добра і справедливості. Щастя – це потреба і вміння робити добро. Цьому нас вчить безсмертний, скромний і добрий Чехов. Цьому нас вчить саме життя.

КАДНІКОВА Лариса Володимирівна,
доцент НАУ,
доцент кафедри філософії ГМІ НАУ

ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ У ТВОРЧОСТІ А.П. ЧЕХОВА

Ознака духовної культури особистості – готовність до самовіддачі й самопожертви. А.П. Чехов завжди був готовий допомогти людям. Працюючи лікарем, він лікував хворих, але лікувати душі людей виявилось більш складною і більш важливою справою. Чехов не міг не стати письменником! У його п'єсах і оповіданнях ми бачимо життя простих людей, повсякденний побут. Близькі автору люди – люди звичайної долі. Це інтелігенти, які шукають сенс життя, оскільки пошук сенсу життя – це доля кожної мислячої та порядної людини.

Кожна людина йде своєю дорогою. У пошуках свого власного сенсу життя вона обирає собі друзів, професію, долю. Це дуже складно й вдається далеко не всім. Багато людей здаються, відступають, змінюючи свої переконання. Деякі гинуть в нерівній боротьбі з труднощами й мінливістю долі. Лише той, в кого б'ється добре серце, хто здатний зрозуміти ближнього свого й допомогти слабшому, досягає щастя. Щастя – це досягнення сенсу життя. Щастя – це потреба й вміння робити добро.

Творчість А.П. Чехова, як зауважив М. Бердяєв, пронизана «російською тугою за сенсом життя», де «питання соціальні та громадянські тісно сплїталися з питаннями моральними». Не випадково релігійний філософ С. Л. Франк згадав саме Чехова в спеціальній роботі, присвяченій проблемі сенсу життя: «Чехов описує людину, яка усе життя живучи буденними інтересами в провінційному місті, як і інші люди, брехав і прикидався, «грав роль» у «суспільстві», був зайнятий «справами», занурений у дрібні інтриги та турботи – і раптом, несподівано, одного разу вночі, прокидається з важким серцебиттям і в холодному поту. Що трапилось? Сталось щось жахливе – життя пройшло, і життя не було, тому що не було і немає в ньому сенсу». Зазначений філософом сюжет ми знаходимо у багатьох творах письменника: у «Нудної історії», у «Вчителі словесності», у «Дуелі» та ін.

Повість "Дуель" – найбільший твір чеховської прози – був завершенням ідейних і художніх пошуків письменника середини 80-х - початку 90-х років. Всі основні проблеми, що хвилювали Чехова у той період, увійшли до складної ідейно-художньої єдності повісті. Саме у

"Дуелі" він обгрунтував своєрідність завдань своєї творчості. "Дуель" можна розглядати як свого роду ключ до розуміння творчості Чехова. Герой повісті намагається пояснити себе і свою поведінку.

Герої Чехова не ідеологи, вони знаки відомих ідеологем. Так, Лаєвський в значній мірі носій цінностей російського лібералізму і ліберальної фразеології. «Ми люди вісімдесятих років», «ми мляве, нервово поріддя кріпосного права», «нас скалічила цивілізація» – такі промови Чехов міг чути на банкетах та літературних вечорах. Сенс життя герой Чехова бачив у служінні суспільству, у праці «в поті чола» на «клаптику землі», в коханні, де б були «і поцілунки, і тихі вечора, і клятви, і Спенсер, і ідеали». Цивільний шлюб Лаєвського не просто характеристика його як людини, приватної особи, а й свідчення його приналежності до «покоління». Але Чехов не ставив завдання створити ще один варіант знайомого всім типу «зайвої людини». Лаєвський показаний саме у момент духовної кризи, морального очищення, і в його трактуванні Чехов звертається вже до іншої літературної традиції – російської філософсько-публіцистичної прози.

У "Дуелі" немає реальної загальної справи або загальної цінності, з якою були б співвіднесені всі персонажі. Чехов зображує випадкову групу людей, об'єднаних лише часом і простором. Ніякі міцні зв'язки не об'єднують їх. Це приватне буття в його найбільш чистій формі. Доля одних ніяк, по суті, не зачіпає інших. І якщо Самойленко співчуває Лаєвському, а фон Корен ненавидить його, то тут їхні приватні, особисті і загалом, необов'язкові відносини. Кожен живе своїм життям і поглинений у свої проблеми, свої приватні інтереси.

Лаєвський – перший герой Чехова, який здійснює самостійний, вільний вчинок, виходячи зі свого розуму й совісті. Вся суть його трагедії, всі її причини опинилися в ньому самому. Він їх усунув – і протиріччя не стало, відпала необхідність у поясненнях і міркуваннях, зникла потреба в зміні місця. Так завершився конфлікт героя.

Чехов наполегливо виділяє духовний переворот як центральну подію сюжету, як єдине, ідейно плідне. Спасіння треба шукати лише в собі самому, а якщо не знайдеш, то до чого втрачати час, треба вбити себе, от і все ... ». Зауважимо, що сповідь Лаєвського – це оцінка ним його власного життя й зроблена вона перед лицем можливої смерті на дуелі. У «Нудній історії» також саме наближення смерті (герой невиліковно хворий) відкрило Миколі Степановичу очі на прожите життя. Герої Чехова перед лицем особистої смерті відмовляються від загальних уявлень про життя, приходять до усвідомлення особистої провини за марно прожиті роки. «Істина не потрібна була йому, і він не

шукав її, його совість, зачарована пороком і брехнею, спала або мовчала, він, як чужий або найнятий з іншої планети, не брав участі в загальному житті людей, був байдужий до їхніх страждань, ідей, релігій, знань, пошуків, боротьбі; він не сказав людям жодного доброго слова, не написав жодного корисного, невульгарного рядка, не зробив людям ні на жодну копійку, а тільки їв їхній хліб, пив їхнє вино, відвозив їхніх дружин, жив їх думками і, щоб виправдати своє зневажене, паразитне життя перед ними і самим собою, завжди намагався надавати собі такого вигляду, ніби то він вище й краще за них. Брехня, брехня і брехня ... ». "Порятунок треба шукати лише в собі самому ..." – і ця думка обгрунтовується останніми словами Лаєвського. Людині тільки самій є зрозумілими найбільш таємні її властивості та душевні якості.

Протягом повісті Лаєвський кілька разів повторює «ніхто не знає справжньої правди», що говорить про особливу значущість цієї думки для автора. Але ж він тільки стверджує неможливість знання метафізичної «правди», якогось загального для всіх людей сенсу життя, будь це релігійна ідея чи позитивістське рішення проблеми. Філософський підсумок повісті – у «жадоби правди» та в русі до неї. Метафізичній істині, «ідеалам» Чехов протиставляв реальне діяння, критерієм якого була б справедливість. Рух героя до «справжньої правди» починається з «перебудови себе», з відмови від претензій на володіння істиною. Якщо людина хоче змінити суспільство на основі якогось ідеалу, що нею стверджується, вона повинна перш ствердити цей ідеал у собі, змінити саму себе. Відшукати не засади для світу, а свої власні засади для себе, не докучаючи нікому, не нав'язуючи своєї волі та влади. Її соціальність є слідство, задане в підвалинах людського буття, є результат, заданий у засобах, як дію, задану у причині.

Чехов безпосередньо спирався на традицію російської релігійно-філософської думки, на Ф. М. Достоєвського, Л. М. Толстого, Вл. Соловйова, які вважали, що без релігії немає моралі, самовдосконалення особистості ними розглядалося як її рух до Бога. Чехов пропонував починати прямо з людини, без будь-яких попередніх умов. Критерій же для твореного ідеалу був один – справедливість та правда. А якщо немає справедливості, то найкращі наміри людини можуть привести його до брехні, що й сталося ще з одним героєм повісті – фон Кореном. Головна його помилка не в тому, що він не зрозумів Лаєвського й не зміг передбачити його духовного перевороту, а в тому, що він не зрозумів самого себе. Щиро вірячи, що переслідує свого супротивника із ідейних мотивів, він насправді був спонукуваний тільки почуттям особистої неприязні. Фон Корен, як і будь-який герой Чехова, що теоретизує, не діє